

Leena Valkeapää

Käyttökelpoinen keskiaika

Historiakulttuuria nykypäivän Ulvilassa ja Raumalla

The usable Middle Ages – contemporary history culture in Ulvila and Rauma towns

This article examines the local public history culture (*Geschichtskultur*) of two towns, Ulvila and Rauma, situated in south-western Finland. Although both are originally medieval towns, their historical backgrounds are quite different. Ulvila was re-established as a town in the year 2000. Rauma, on the other hand, is widely appreciated for its rich and long urban cultural heritage. The medieval past appears to be quite useful for these towns. Several local institutions such as the municipality, municipal tourist agencies, congregations and societies produce various types of representations of the medieval past. This article considers web sites, leaflets and medieval festivities as interpretations of the meaning and importance of the past. For example the age of the town and the first town charter are considered as important pieces of evidence of the special nature of the place. In Ulvila, where the medieval town has totally disappeared, a connection with the so-called medieval heritage is regarded as a central part of the town's image. It is obvious that an urban, medieval past is deemed more valuable than a rural or industrial past. In this sense, the popular and somehow innocent use of the medieval past could be seen as "politics of the past".

Keywords: history culture, medievalism, cultural heritage, medieval stone church

Julkinen ja paikallinen historiakulttuuri

Me kaikki tuotamme ja kulutamme historiakulttuuria. Historiakulttuuri on aikansa nykykulttuuria, joka muuntuu jatkuvasti ja saa erilaisia ilmenemismuotoja. Historiakulttuurin menneisyystulkinnoilla rakennetaan käsitystä itsestä, omasta elinpiiristä ja maailmasta. Se on tärkeä osatekijä identiteettien ja imagojen muodostumisessa, puhutaan sitten yksilöistä, paikallisuudesta, valtioista tai kansainvälisistä ilmiöistä. Historiakulttuuri on myös kulttuurihistoriallinen ilmiö, jonka muutos avaa nykyhetken lisäksi menneisyyteen suuntautuvia kysymyksiä (ks. Sivula 2002). Tutkimussuuntauksena historiakulttuurin tarkastelulla on juurensa etenkin saksalaisessa (*Geschichtskultur*) ja anglosaksisessa (*public history*) keskustelussa.¹

Hannu Salmen historiakulttuurin jaottelu antaa kuvan ilmiön monitahoisuudesta. Hänen mukaansa historia näyttäytyy nykyisyydessä muistina, kokemuksina, käytäntöinä, artefakteina ja hyödykkeinä. Alue kattaa asioita muistoista maisemakokemuksiin, seremonioista muistomerkkien kautta elokuviin (Salmi 2001: 137–149). Peter Aronssonin määritelmän mukaan historiakulttuurin muodot mahdollistavat yhteyden menneen, nykyisyyden ja tulevaisuuden välillä. Hän myös erottaa toisistaan historiakulttuurin ja historian käytön käsitteet: "Historiakulttuuria ovat ne menneisyyteen viittaavat lähteet, artefaktit, rituaalit, tavat ja selitykset, jotka tarjoavat mahdollisuuden sitoa yh-

teen mennyt, nykyisyys ja tulevaisuus. Poikkeustapauksissa tästä yhteydestä muodostuvat tulkinnat ovat suoria ja ehdottomia. Historian käyttöä ovat ne prosessit, joissa historiakulttuuria aktivoidaan muovaamaan selviä merkitystä luovia ja toimintaan suuntautuneita kokonaisuuksia (Aronsson 2004: 17, käännös Valkeapää).

Historiakulttuuri avaa näkökulman siihen, miten menneisyys tai historia hahmotetaan ja on hahmotettu, miten se vaikuttaa ja missä näkyy, miten sitä käytetään. Historiakulttuurin tarkastelija voi ajatella nykyisyyden koostuvan kokonaisuudessaan menneisyyden jättämistä jäljistä. Niille taas annetaan eri aikoina erilaisia merkityksiä (ks. esim. Sivula 2006: 482–497). Historiakulttuurin hahmottamisessa auttavat Anna Sivulan käyttämät käsitteet jälki ja tulkinta, joista edellinen on peräisin Marc Blochilta ja jälkimmäinen on artikuloinut Paul Ricoeurin avulla (Sivula 2006: 30, 44–46, 571–572). Historiakulttuuri jakaantuu tällöin ihmistoiminnan säilyneiksi ja säilytetyiksi jäljiksi, jälkiin perustuvia menneisyystulkintoja tuottavaksi ja ylläpitäväksi toiminnaksi, ja lopulta tulkinnoksi, joita voi tarkastella jälkinä oman aikansa historiakulttuurista. Tulkinnat voivat olla jo omaksuttuja tulkintoja menneisyydestä tai ehdotuksia omaksuttaviksi tulkinnoksi, jäljet taas voivat olla melkein mitä tahansa, minkä tulkitsija voi omassa nykyisyydessään havaita (Sivula 2006b). Samaa kohdetta voi, ja on usein syytäkin, tarkastella kaikista kolmesta näkökulmasta eli jälkeenä, tulkitsevana toimintana tai tulkintana.

Tutkimukseni on ehdotus paikallisen historiakulttuurin tutkimiseksi. Artikkelissa vastaan kysymykseen, miten jo keskiajalla kaupunkioikeudet saaneet Ulvila ja Rauma hyödyntävät paikkakunnan omaa keskiaikaista menneisyyttä julkisessa historiakulttuurissa. Kyse on siis siitä, millaista imagoa ja mielikuvaa paikkakunnalle pyritään rakentamaan omaksuttavaksi ehdotetulla tulkinnalla menneisyydestä. Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät paikkakuntalaisten henkilökohtaiset omaksutut tulkinnat menneisyydestä eli esimerkiksi se, minkälainen sija menneisyydellä on asukkaiden elämässä ja onko varsinkin keskiajalla mitään osuutta ulvilalaisessa tai raumalaisessa identiteetissä.

Rajaudun tarkastelemaan paikallisten toimijoiden tuottamaa julkista ja virallista omaksuttavaksi ehdotettua historiakulttuuria, erityisesti viittauksia keskiaikaan ja keskiajan representaatiota. Paikallistasolla omaksuttavaksi ehdotettua menneisyyden tulkintaa ei aina rakenneta ammattimaisen historian tutkimuksen sääntöjä noudattaen, mutta usein tulkinta perustuu ainakin jollain tavoin historian-

tutkimukseen (Kalela 2000: 37–39; Sivula 2006: 45–47, 135, 420). Paikallisten tulkintojen kannalta varsinkin suuret paikallishistoriateokset ovat tärkeässä asemassa.

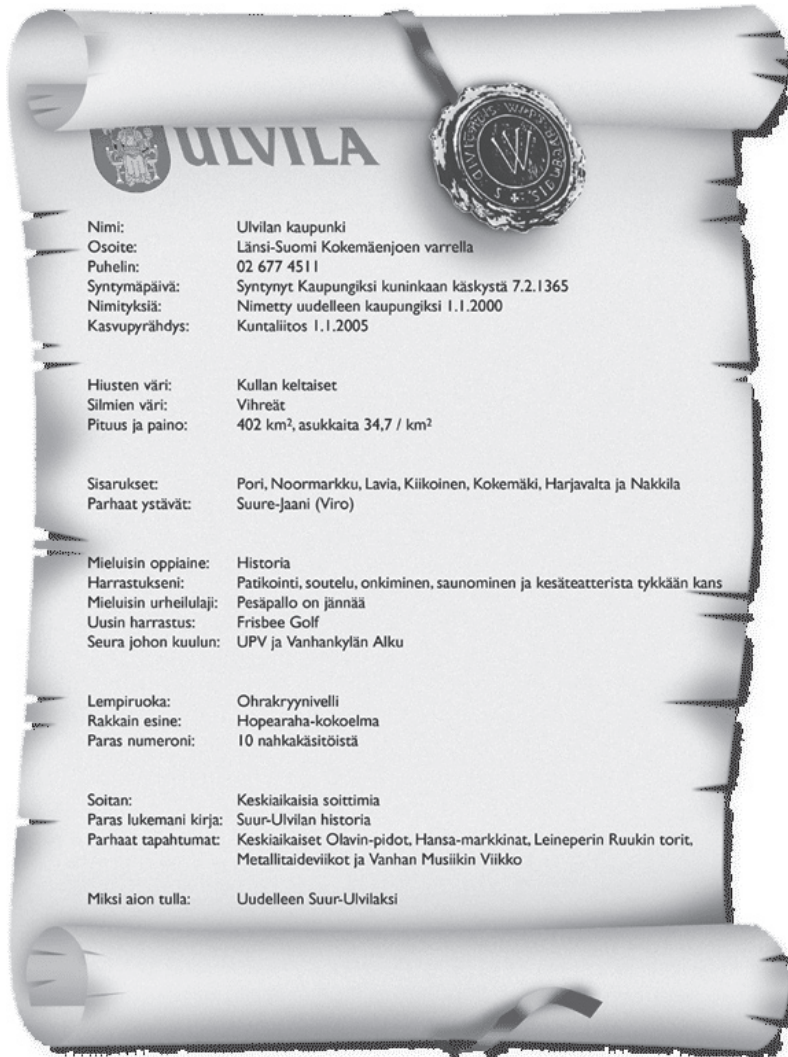
Käytän ilmausta julkinen ja virallinen, vaikka kyseessä eivät ole viralliset tulkintaehdotukset siten, että ne olisivat jollakin tapaa ainoiksi oikeiksi tulkinnoksi julistettuja. Julkinen historiakulttuuri on vain omaksuttavaksi ehdotettua, ja on vastaanottajan vastuulla, hyväksyykö hän ehdotuksen. Katson kuitenkin, että eri tahojen ehdotuksilla on erilainen painoarvo. Kaupungin kotisivut ovat viralliset siinä mielessä, että niillä on ainakin jonkinlainen totuusauktoriteetti. Yksittäisen lukijan lähtöoletukseksi voi arvioida, että julkinen ja virallinen ovat totta ja ettei esimerkiksi kaupungin sivuilla syötetä tietoisesti keksittyjä asioita. Julkisen tiedon ei myöskään odoteta olevan viihdettä vaikka faktoilla voikin leikitellä, kuten ”Uvilan ystäväkirja” osoittaa (kuva1). Jonkinlaiseksi markkinointipuheeksi kaupungin kotisivut tai matkailun informaation moni lukija toki ymmärtää.

Artikkeli perustuu vuosien 2005 ja 2006 aikana kerättyyn aineistoon. Kokosin vuoden 2005 *Satakunnan Kansasta* ja *Länsi-Suomi* -lehdestä Ulvilan ja Rauman menneisyyteen liittyvät tekstit. Kaupunkien internet-sivut analysoin vuoden 2006 alkupuolella. Samalla olen kerännyt myös paikkakuntiin liittyviä esitteitä ja lehtisiä. Kesällä 2006 osallistuin Rauman Pitsiviikoille ja keskiaikajuhlisiin Ulvilassa. Keskityn artikkelissani erityisesti Ulvilaan, jossa tietoisuus paikkakunnan keskiaikaisesta menneisyydestä saa aikaan runsaasti toimintaa, jälkiä ja tulkintoja, mutta tuon esille myös tilanteen Raumalla.

Ulvila ja Rauma – lyhyt historia

Vuonna 2000 kaupunkinimityksen ottanut Ulvila sai kaupunkioikeudet ensimmäisen kerran vuonna 1347 (Lehtinen 1967; Suvanto 1973). Ulvila oli ensimmäinen Satakuntaan perustettu kaupunki. Se oli vilkas, kansainvälinen ja sijaitsi edullisella paikalla suuren Kokemäenjoen vesistön suulla. Vielä kaupunkioikeuksia ja nykyistä kirkkoa aikaisempi on Liikistön kauppapaikka ja hautausmaa, jonka sisältö ja merkitys ovat edelleen tutkimuksen- ja keskustelunalaista kysymyksiä (esim. Jäkärä 2003; Haggren 2004).

Uvilan asema alkoi heikentyä kun sen merikelpoisuus huononi maan vähitellen kohotessa. Lopulta Ulvila menetti kaupunkioikeutensa samalla, kun kaupunki siirrettiin lähemmäs rantaa ja perustettiin Björneborg eli Pori vuonna 1558. Ulvila ei

Kuva 1. Ulvilan kaupungin kotisivuilla oleva Ulvilan ”ystäväkirja” mukailee ulkonäöltään vanhaa pergamenttia mutta vastaa sisällöltään koululaisten ystäväkirjoja. Siinä mainitaan esimerkiksi, että Ulvila on ”syntynyt kaupungiksi kuninkaan käskystä 7.2.1365”, ”mieluisin oppiaine: historia” ja ”soitan: keskiaikaisia soittimia.” Kuva Ulvilan kaupunki, www.ulvila.fi.

Picture 1. On the Ulvila town website there is a “memory book” page designed to look like an old parchment with a content similar to the popular memory books of school girls. The page mentions, for example, that Ulvila “was born by the king’s order on 7 February 1365”, and adds things like “My favourite subject: history” and “I play: medieval instruments”.

tietenkään kadonnut mihinkään, mutta kaupungin paikka autioitui vähitellen, sen rakennusten perustukset ja tieverkko hävisivät maanpinnan alle ja alue otettiin viljelykäyttöön (Salminen 2000: 24, 48). Ulvilassa on siten keskiaikaisen kaupunkikautensa peruja aivan nykyisen keskustan ytimessä kokonainen mennyt maailma, uponnut kaupunki, jonka vain mielikuvitus voi rakentaa olemassaolevien, maankohoamisen osittain muuttamien maamerkki-

en ja keskiajasta jääneiden jälkien perusteella.

Kaupunkioikeuksien menettämisestä huolimatta Ulvila oli vauras pitäjä, jonka alueella oli monia kartanoita ja tuottoisia lohikalastusapajia. Seurakunnan hallinnon kannalta Ulvilan asema Poriin nähden oli jopa hallitseva, sillä Porin kaupunki- ja maaseurakunta olivat Ulvilan emäseurakunnan kappeleita 1920-luvulle asti (Innamaa 1968: 479–480).

Teollistuminen näkyi ja koettiin Ulvilassa suurena ja nopeana muutoksena 1860-luvulta eteenpäin. Rungas maaton väestö siirtyi töihin Ulvilan ja Porin tehtaisiin ja paikkakunnalle muutti paljon väkeä. 1890-luvulta lähtien alkoi Arthur Hellmanin nahkuriliikkeen ja verstaan kasvu paikkakunnan suurimmaksi tehtaaksi eli Friitalan nahkatehtaaksi (Innmaa 1968: 98–101). Ulvilaan syntyi suuri tehdastyöväestö, samoin suurien tilojen ja kartanoiden työntekijöiden määrä oli melkoinen. Ulvila olikin nousevan työväenliikkeen vahva alue. Ulvilan väestön poliittinen jako näkyi jyrkimmillään vuonna 1918, kun papiston antaman selviytyksen mukaan valkoisten puolella taisteluihin osallistui 38 miestä, mutta punakaartiin kuului noin 1500–2000 henkilöä (Innmaa 1968: 324).

Rauma sai kaupunkioikeudet vuonna 1442. Kaupunki perustettiin paikalle, joka oli kaupanteolle edullinen ja jolla siis oli jo vanhastaan kauppa- paikka. 1400-luvulla fransiskaanit perustivat Raumalle luostarin, jonka Pyhän Ristin kirkko toimii nykyisin kaupunginkirkkona (Lähteenoja 1946; Suvanto 1973).

Rauman tärkein elinkeino oli merenkulku, mutta kaupungin vaurauteen vaikuttivat paljon kruunun säädökset siitä, milloin kauppa sai harjoittaa, millä tavaroilla ja miten. 1700-luvulla kaupankäynti oli rajoitusten puristuksessa hyvinkin näivettyä ja kaupunki köyhä ja pieni. Kaupunkia ei kuitenkaan koskaan lakkautettu ja siirretty toiseen paikkaan kuten Ulvilaa. Sillä oli aina oma raati, sitä ympäröi tarkasti hoidettu kaupungin tulli-aita, siellä asuvat porvarit harjoittivat kauppa- ja merenkulkua mahdollisuuksien rajoissa ja kaupungissa toimivat myös eri alojen käsityöläismestarit (Lähteenoja 1932, 1935, 1939; Jokipii 1974).

Merenkulun nousukausi Raumalla sijoittuu 1800-luvulle. Vaihe näkyy Vanhan Rauman taloissa, joista monia korotettiin, laajennettiin ja koristeltiin varsinkin 1800-luvun loppupuolella. Vanha Rauma sai tällöin nykyisen ilmeensä. Rauma alkoi myös teollistua voimakkaasti. Vuonna 1912 perustettiin Raumalle saha ja muutamien vuosien kulu- tta selluloosatehdas. Telakka- ja konepajateollisuus kasvoikin aluksi metsäteollisuuden tarpeista (Heino 2002).

Ulvilaan verrattuna Raumalla on säilynyt huomattavan paljon menneisyyden jälkiä. Syy löytyy luonnonhistoriasta, sillä Raumalla maankohoaminen ei vaikuttanut sataman merikelpoisuuteen ratkaisevasti. Raumanjoki, joka 1500-luvulla vielä oli salmi, on toki kaventunut ja satama siirtynyt kauemmaksi alkuperäisestä kaupungin keskustasta. Kaupunkirakenne ei kuitenkaan hävinnyt

Ulvilan tapaan, eikä kaupunki myöskään palanut 1600-luvun jälkeen. Vanhan Rauman rakenne pohjautuu paitsi 1600-luvun lopun asemakaavaan, osittain myös keskiaikaiseen järjestykseen. Lopulta Vanha Rauma välttyi myös 1800-luvun ruutuase- makaavauudistuksilta ja 1960- ja 70-lukujen purkuvimmalta. Vuonna 1992 saatu Unescon maailmanperintökohdestatus teki Vanhasta Raumasta ehkä Rauman kansainvälisesti tunnetuimman matkailuvalt- in.

Keskiaikaa nykyisyydessä: jälkiä, toimintaa ja tulkintoja

Seuraavassa tarkastelen julkisen keskiajan käytön konkreettisia ilmauksia. Minua kiinnostaa erityisesti se, mitkä menneisyyden jäljet ovat 2000-luvulla saaneet osakseen erityistä huomiota Ulvilassa ja Raumalla. Millaista historiaa näissä kaupungeissa ehdotetaan omaksuttavaksi ja millaisten jälkien perusteella? Poimin keskiajan käytöstä kolme aihe- kokonaisuutta: keskiaikaisen kaupunkistatuksen merkitys siten, kuin se ilmenee kaupunkien omilla kotisivuilla, keskiajan havainnollistaminen juhli- sa ja matkailussa ja lopuksi kirkon ja seurakunnan merkitys siteenä keskiaikaan.

Lähestyn aiheita paikkakunnalle tulevan matkailijan kannalta. Ensin tutustumme kaupunkien nettisivuihin ja muuhun informaatioon, seuraavaksi saavumme paikalle ja katsomme mitä on näkyvissä, lopulta päädymme tunnistettavimmin keskiaikaa ilmaisevaan paikkaan eli kirkkoon. Käytetty aineisto seuraa tätä lähestymistapaa.

Kaupunkistatus

Ulvilan kaupunki perustettiin ensimmäisen kerran jo v. 1365. Keskiaikaisesta kauppa- kaupungista on vuosisatojen saatossa kehittynyt nykyaikainen ja viihtyisä puutarhakaupunki Porin kaupungin naapurissa. (Ulvila/Matkai- luinfo 2006)

Ulvila tunnetaan maineikkaasta ja pitkästä historiastaan. Jo keskiajalla Ulvila oli tärkeä hansakauppiaiden kauppapaikka. Ulvilan kaupunkioikeusasiakirja on vuodelta 1365, mutta Ulvila esiintyy asiakirjoissa kaupunkina jo aikaisemmin. Ulvila onkin Turun ja Porvoon ohella maamme vanhimpia kaupunkeja. (Ulvila/Ulvila päähkinänkuoressa 2006)

Ulvila otti kaupunki-nimityksen uudelleen käyttöön 1.1.2000. Tällä haluttiin kunnioittaa

kotikaupungin pitkää ja maineikasta historiaa ja samalla korostaa kaupungin modernia ilmettä ja kehityksen kärjessä kulkevaa yritystoimintaa. (Uvila/Uvilan historia lyhyesti 2006)

Uvilan kaupungin kotisivuilla suorat viittaukset keskiaikaan toistuvat taajaan. Lyhyistä teksteistä keskiaika vie leijonanosan. Keskiajasta ja varsinkin Ulvilan kaupunkistatuksen kohtalonvuodesta 1558 hypätään suoraan nykyhetkeen ja kaupunki-nimityksen käyttöönottoon. Kotisivujen pidemmässä tekstissä esihistoria ja keskiaika painottuvat edelleen, ja loikka 1500-luvulta 1700-luvulle tehdään nopeasti. Ulvilan olemassaolo itsenäisenä pitäjänä vuosien 1558 ja 1870-luvun välillä jää hämäräksi. Ulvila syntyy ikään kuin uudestaan 1870-luvulla, kun kunnanhallinto alkaa muodostua. Lukijalle jää epäselväksi, että kyse oli valtakunnallisesta pitäjänhallintojen uudistamisesta ja maallisten toimien erottamisesta seurakunnallisesta hallinnosta. Tekstin ansio on, että siinä käsitellään tarkasti Ulvilan vaiheita 1800-luvun lopulta eteenpäin ja muun muassa paikkakunnan politisoitumista. Vaikka teksti on pitkä, se on nettitekstien tapaan anonyymi eikä käytettyä kirjallisuutta mainita (Uvila/Tiivistelmä 2006).

Uvilan kaupunki hyödynsi nopeasti keskiajan historiaansa, kun lokakuussa 2004 Ulvilan kirkon kulmalta löydetystä 1300-luvun lopulle ajoitetusta raha-aarteesta tehtiin osa kaupungin markkinointia ja jopa sen slogaani. Vuonna 2005 ilmestynyt kaupungin esite nostaa raha-aarteen avaussivulle kuvana, käsittelee sitä tekstissä ja lopulta tekee aarteesta mielikuvan: Kullaan liittyminen Ulvilaan on liittymistä ”osaksi aarretta Suomen kartalla” (Uvila/Elämää 2005). Samoin Ulvila-infon aloitussivun kuvaksi otettiin keuhällä 2006 tehdyssä sivujen uusimisessa raha-aarre ja muovattiin Ulvilaa tarkoittava iskulause ”aarre odottaa löytäjänsä” (Uvila/Uvilainfo 2006).

Rauman kaupungin kotisivuilla keskiaika ei ole näin toistuvasti läsnä, eivätkä kaupungin historiaa käsittelevät osuudet ole niin laajoja kuin Ulvilassa. Rauma-infon aloitussivulla ei sanaa keskiaika mainita lainkaan ja kaupungin perustaminen ilmaistaan lukijalle seuraavasti: ”Suomen kolmanneksi vanhimmalla, 1442 perustetulla kaupungilla on ikää reilut puoli tuhatta vuotta.” (Rauma/Rauma – kimaltelevan... 2006). Raumalla onkin käytössään asia, joka mielikuva-arvossaan kilpailee keskiajan kanssa. Vanhan Rauman maailmanperintöstä nostaa sen kovaan seuraan: ”(...) se on samassa arvojoukossa kuin Egyptin pyramidit, Paavin Vatikaani ja Intian Taj Mahal –temppli”

(Rauma/Historiaa 2006). Tiiviissä historia-osuudessa kaupungin keskiaikaiset alkuvaiheet saavat tilasta kolmanneksen. Kaupunkioikeuksien saanti selvitetään huolellisesti. Teksti etenee tasapainoisesti läpi vuosisatojen. Varhaiset kaupunkilaiset esitetään dynaamisina toimijoina, he ovat ”aktiivisia” ja jopa ”kansalaistottelemattomia” (Rauma/Historiaa 2006).

Molemmille kaupungeille kaupunkioikeuksien varhaisuus eli keskiajalla saadut kaupunkiprivilegit ovat tärkeä osa nykyisen kaupungin imagoa. Ikää tuotetaan puheella ja toiminnalla. Kaupunkien kotisivuilla perustamisvuodet tuodaan näkyvästi ja painokkaasti esille. Mahdollisimman korkean iän tuoma status näkyy siinäkin, että pelkkä kaupunkioikeuksien myöntämivuosi ei riitä, vaan paikkakunnan menneisyys pyritään viemään mahdollisimman pitkälle taaksepäin. Tällöin puhutaan kaupapaikoista tai käytetään Rauman tapaan ilmaisua ”kaupunki tai sitä vastaava yhdyskunta”. Raumalla vedotaan myös kaupungin asemaan luostarin sijaintipaikkana: ”Jo ennen sen [kaupunkioikeuksien] antamista Raumasta oli muodostunut alueen kaupallinen ja kirkollinen keskus luostarinsakin vuoksi” (Rauma/Historiaa 2006). Tämä taas perustuu luostarin tulon ajoittamiseen jo 1300-luvulle (ks. Hiekkänen 2003: 223–225).

Uvilan sivuilla paikkakunnan varsinainen kukoistus saadaan sijoittumaan jopa aikaan ennen kaupunkioikeuksia: ”Uvilan keskiaikaisen historian kukoistuskaudeksi jäivät siten 1200-luvun loppu ja seuraavan vuosisadan alkupuoli” (Uvila/Tiivistelmä 2006). Ulvilassa menneisyyden venyttämisen taaksepäin mahdollistaa Liikistö, jossa tehtyjen kaivausten löydöt ajoittuvat 1200-luvulta eteenpäin (Jäkärä 2006). Korkean iän katsotaan tuovan etua. Ilmiö on vastaava kuin keskiaikaisten kirkkojen ajoitusta koskevissa keskusteluissa (Valkeapää 2000: 173; esim. Ketola 2004).

Molemmissa kaupungeissa kaupunkiprivilegioiden myöntäminen tietynä hetkenä ja kaupungin iän määrittely katsotaan niin tärkeäksi, että tapahtumaa ei vain todisteta lukijalle tarkalla dokumentoinnilla, vaan sen muistamisesta tehdään käytäntö. Tämä näkyy kaupunkien ”syntymäpäivissä” ja niiden viettämisessä. Syntymäpäiväksi katsotaan ensimmäisen privilegikirjeen allekirjoituspäivä. Esimerkiksi Ulvilassa vietettiin vuoden 2005 helmikuussa kaupungin 640-vuotispäivää (Toikka-Haldin 2005: 3). Raumalla syntymäpäivää eli Rauman päivää vietetään 17.4. tienoilla, vuonna 2006 sitä juhlistettiin julkistamalla uusi kaupungin tilaama kuvateos Raumasta (Rauma/Rauma sai... 2006).

Varsinkin Raumalla alkuperäisen perustamisasiakirjan säilyminen ja hallussapito on tärkeää. Asiakirja on konkreettinen jälki ja todiste omasta menneisyydestä. Asiakirja mainitaan usein ja sen kuva toistuu julkaisuissa (Jalonen *et al.* 1991: 4; Lehmuskallio & Tanhuanpää 2001: 11). Ulvilan perustamisasiakirja ei ole kaupungin hallussa vaan Ruotsin valtionarkistossa. Ulvilassa asiakirja otettiin vuoden 2005 Ulvilan kotiseutulehden kansikuvaksi Kullaa–Ulvila-kuntaliitoksen kunniaksi (Toikka-Haldin 2005: 3).

Oman mausteensa ikäkysymykseen tuo teksteissä käytävä lukijaa hämmentävä kamppailu Suomen kaupunkien perustamisen kolmannesta sijasta: Rauma on nimittäin perustamisjärjestyksessä kolmas, jos välillä lakkautettu Ulvila ja Venäjän puolelle jäänyt Viipuri jätetään pois laskuista. Tätä mahdollista tulkintaa Raumalla käytetään ahkerasti hyväksi. Ulvila taas on kolmas, mikäli mukaan lasketaan kaikki keskiaikaiseen Turun hiippakuntaan perustetut kaupungit (Lehmuskallio & Tanhuanpää 2001: 11).

Keskiajan havainnollistaminen ja elävöittäminen

Juhlat

Raumalla ei tutkittuna aikana vietetty julkisia keskiaikaan liittyviä juhlia. Suurin menneisyyteen viittaava tapahtuma on heinäkuiset Pitsiviikot. Nykykäsitksen mukaan pitsinvalmistuksen alkuvaiheet Raumalla sijoittuvat jonnekin 1600- ja 1700-lukujen taitteeseen. Pitsiviikot pitäytyvätkin menneisyysviitteissään asiallisesti uudemmissa ajoissa.

Kaikki kirjoittajat eivät sentään voi vastustaa kiusausta viedä pitsin alkuperää kaukaiseen ja kiehtovaan menneisyyteen (Rauma/Rauman pitsi 2006): ”Pitsistä tuli Euroopan hovien ylellisyyskoriste 1500-luvulla. Mutta kuka toi eksoottisen pitsinnypläyksen taidon syrjäiselle Raumalle: fransiskaanimunkit? Birgittalaisnunnat? Merimiehet? Muuan hollantilainen aatelisnainen? Joka tapauksessa jo 1700-luvulla nypläyksestä kehittyi raumalaisten yleinen ammatti.” Kiusaus on ylittämätön myös Helsingin Sanomien toimittajalle (Aalto 2006): ”Kuka taidon toi kaupunkiin, ei tiedetä. Ehkä se saapui fransiskaanimunkkien, Vadstenan nunnien, merimiesten tai 1600-luvulla kaupunkiin saapuneen hollantilaisyntisen aatelisnaisen kautta.”

Yllä siteeratut tekstit ovat hyviä esimerkkejä monissa yhteyksissä käytetystä vihjaamistekniikasta. Mahdollisimman varhainen ajoitus annetaan

kuin heittona ja ohimennen, ikään kuin sitä ei tarkoitettaisi aivan todesta otettavaksi, mutta joka jätetään vaikuttamaan lukijan mieleen ja luomaan lisäväriä tekstiin. Omaksuttavaksi ehdotetaan siis käsitystä tutkimattomasta, salaperäisestä menneisyydestä.

Ulvilassa keskiaikaan liitettyjä juhlia on kaksi. Elokuun alussa järjestetään Ulvilan kulttuuri- ja matkailulautakunnan organisoimat Ulvila-päivät. Juhlapäivien ajoitus kiinnittyy paikkakunnan keskiaikaiseen historiaan, sillä niitä ”vietetään keskiaikaisen perinteen mukaisesti Olavin messun aikoihin” (Ulvila/Kulttuuripalvelut 2006). Olavinpäivä on nykyisessä kalenterissa 29.7., joten juhla sijoittuu elokuun alkuun. Pyhä Olavi oli Ulvilan kirkon suojeluspyhimys (Knuutila 2000: 144–148).

Ulvila-päiviin ovat 2000-luvun ajan kuuluneet keskiaikamarkkinat eli Hansamarkkinat ja Keskiaikaiset Olavin pidot. Olavin pidot on alun perin Ulvilan kaupungiksitulon juhlallisuuksia pohtineen työryhmän ja Ulvilan kulttuuritoimen juhlavuoden 2000 kunniaksi ideoima tapahtuma. Myöhemmin järjestelyt otti vastuulleen Lions Club Ulvila. Sama Lions Club (LC) järjestää myös ideoimaansa tapahtumaa Hansamarkkinoita, joka järjestettiin ensimmäisen kerran muutamaa vuotta Olavin pitoja myöhemmin. Hansamarkkinat pidetään Hansasatamaksi nimetyllä alueella Kokemäenjoen rannalla, Siltatien Kellarinmäen puolella. Aikaisemmin Naparannaksi kutsuttua paikkaa on kunnostettu LC Ulvilan tuella.

Vuonna 2006 oli Hansamarkkinoilla markkinamyynnin lisäksi monenlaista ohjelmaa (kuva 2). Kirkkovenet saapuivat Hansasatamaan, mistä veneissä ollut väki lähti kulkueena markkinapaikalle. Markkinat avasi kaupunginjohtaja Arto Saarinen ja ruoan siunasi kirkkoherra Marianne Känä. Tämän jälkeen ”avattiin kalapaalit” eli lohikeiton myynti alkoi. Iltapäivällä palkittiin vielä paras asu.

Markkinoilla oli myytävänä muun muassa nukkenvaatteita, lampaanvillaa, grafiikkaa, rautapanssareita, vihanneksia ja kortteja. Suomen kalligrafiahdistyksen pöydästä saattoi ostaa ja lähetyttää Ulvilan rahalöydöstä kertovan kirjeen. Myyjät olivat pukeutuneet erityylisiin, mutta tavalla tai toisella keskiaikaan viittaaviin asuihin.

Samana iltana järjestettiin Keskiaikaiset Olavin pidot Friitalan nahkatehtaan pohjakerroksen tiloissa. Tilaisuuden kaikki järjestäjät olivat pukeutuneet periodiasuihin: vieraat vastaanottanut isäntä ja emäntä, jokaisen pöydän oma emäntä ja tarjoilijoina toimineet miehet ja naiset. Ohjelma sisälsi musiikkiesityksiä, puheita, runsaasti ruokaa sekä tanssit.

Kuva 2. Kaupunginjohtaja avaa Hansamarkkinat Ulvilassa 5.8.2006. Kuva Leena Valkeapää 2006.

Picture 2. The Mayor of Ulvila opens the medieval market festival in Ulvila. Photo Leena Valkeapää 2006.

Markkinoita ja pitoja ei ollut sidottu mihinkään keskiajan ajanjaksoon tai tarinaan eivätkä juhlat sisältäneet esimerkiksi näytelmällisiä osuuksia. Markkinoihin esityksellisyyttä toi periodiasuihin pukeutuneiden ihmisten saapuminen kirkkoveneilä ja kävelevänä kulkuena markkinapaikalle. Myös pitojen kantavien keskiaikateema oli järjestäjien pukeutuminen ja tietysti puolautoilta tarjottu hyvin runsas ruoka. Pukeutuneet henkilöt eivät yhdistyneet erityisesti Ulvilan historiaan, vaan hyvin yleiseen mielikuvaan keskiajasta. Paikallisuuteen markkinoiden järjestelyissä ja ohjelmassa viittasivat itse markkinapaikka, kirkkovenet ja Kokemäenjoen kalastusperinteeseen liittyvät kalapaalit.

Molemmissa juhlissa kaupungin edustus oli vahva. Kaupunginjohtaja kulki keskiaikamarkkinoiden kulkueen etunenässä ja hän lausui avaussanat. Kaupunginjohtaja myös esitti tervehdyksensä Olavin pidoissa. Molemmissa puheissaan hän korosti kaupungin näissä juhlissa jatkavan perinteitään.

Samaan aikaan Ulvila-päivien kanssa järjestetään kaupungin Kulttuuri- ja matkailulautakunnan ja Ulvilan seurakunnan järjestämä diplomi-

urkuri Anne-Marie Grundsténin ideoima Vanhan musiikin viikko (Toikka-Haldin 2006). Tapahtuma järjestettiin ensimmäisen kerran vuonna 2005. Musiikkiviikko ei sisällöltään liity keskiaikaan, mutta sen tiedotuksessa ja markkinoinnissa viitataan Ulvilan menneisyyteen: ”Uvilan keskiaikaisen historian innoittamana [musiikkitapahtuma] keskittyy vanhan musiikin yhteysoittoon.” (Ulvila/Kulttuuripalvelut 2006). Vuoden 2006 ohjelmaesitteen mukaan ”Keskiaikainen Ulvila kutsuu Vanhan Musiikin Viikolle”. Vanhan musiikin soittamista ikään kuin perustellaan Ulvilan keskiaikaisella menneisyydellä.

Matkailu

Yllättävää kyllä, keskiaikaisen menneisyyden havainnollistaminen ja hyödyntäminen matkailussa on vähäistä Ulvilassa ja Raumalla. Kummallakaan paikkakunnalla ei ole menneisyyden tai erityisesti keskiajan elävöittämiseen liittyvää yritystoimintaa.

Uvilassa keskiajan jälkiä etsivän matkailijan on tiedettävä, mitä hakea. Maamerkkejä ovat Kokemäenjoen nykyinen uoma, Liikistö, kirkko, Isokartanon kokonaisuus ja Kellarinmäki. Keskiaikaisen kaupungin paikka on peltoaukealla asutuksen ja teiden välissä (Viertiö 2000: 10). Alue on hankalasti lähestyttävä esimerkiksi paikkakuntaa esittelevien oppaiden kannalta. He kokevat keskiaikaisen Ulvilan havainnollistamisen vaikeaksi, sillä kaupungin paikkaa on esiteltävä pellon reunalla viittoillen, ja Liikistön parkkipaikalle ei pääse matkailijaryhmien käyttämällä linja-autoilla (ks. kuva 3) (Ruohomäki 2006).

Kuva 3. Ruis lainehtii oletetulla Ulvilan keskiaikaisen kaupungin paikalla. Näkymä Siltatieeltä Isokartanolle ja kirkolle päin. Kuva Leena Valkeapää 2006.

Picture 3. Rye ripples in the place where the medieval town of Ulvila is believed to have existed. View from Siltatie road towards Isokartano manor and Ulvila church. Photo Leena Valkeapää 2006.

Kaupungin keskiaikaa painottavat kotisivut lukenut matkailija jää ihmettelemään, mihin keskiaika piiloutui. Nykyisen maaston ja keskiaikaisen kaupungin suhteen ymmärtääkseen täytyy olla asiaan perehtynyt ja kartoilla varustautunut. Huomiota kiinnittää se, ettei keskiaikaa lainkaan representoida kuvina, esimerkiksi karttoina, puhumattakaan varsinaisista kuvituksista. Ulvilassa yksinkertainkin kartta keskiaikaisen kaupungin oletetusta sijainnista, vedenkorkeudesta keskiajalla ja olemassa olevista maamerkeistä nykyiseen maisemaan suhteutettuna valaisisi huomattavasti asiaa. Pahitteeksi kartta ei olisi Raumallakaan, jossa keskiaika häviää myöhempien vaiheiden jälkien runsauteen.

Vaikutelmaksi jää, että Ulvilan kaupunki ja sen matkailutoimi ei ole panostanut keskiaikaan ja että sen korostaminen jää puheen ja tekstin asteelle – aivan kuin kaupunki ei lopultakaan tietäisi, mitä tehdä keskiaikaisella menneisyydellään ja kadonneella kaupungilla. Mutta jospa piiloleikki keskiajan kanssa lisääkin sen kiehtovuutta? Ulvilan ero muihin Suomen ”keskiaikaisiin” paikkakuntiin ei ole suuri, sillä keskiaikainen menneisyys ei juuri muuallakaan näy säilyneinä rakennuksina saati sitten miljöinä. Ehkä Ulvilassa kannattaisi lähestyä omaa keskiaikaista kaupunkimenneisyyttä uudelta suunnalta: kenelläkään muulla ei ole hävinnyttä keskiaikaista kaupunkia.

Raumalla puolestaan tuntuisi olevan käytössään kaikki mahdollisuudet hyödyntää keskiaikaista menneisyyttään: osittain keskiaikaiseen katuverkkoon perustuva vanha kaupunki on säilynyt, kaupungissa on monta museota ja matkailutoimi voimakkaampi ja organisoituneempi kuin Ulvilassa. Raumallakaan ei keskiaikaa havainnollisteta tai käytetä. Tietoa ja käsitystä kaupungin keskiaikaisesta menneisyydestä on jopa vaikea saada: kaupunkirakenteen keskiaikainen pohja mainitaan silloin tällöin, mutta sitä ei missään havainnollisteta sen tarkemmin. Kaupunginmuseo ja merimuseo painottavat näyttelyissään aikaa 1700-luvun lopulta nykypäiviin eikä keskiajasta kerrota lainkaan. Jopa monivuotisenä projektina rakennettu ja koko Rauman seudun kattava Ajan jäljet -verkostokin ohittaa esitteessään lähes kokonaan Rauman keskiajan ja tuo esille sen historiaa 1500-luvulta lähtien (Rauman seudun... 2006: 1–2, 9–11).

Nykyinen kaupunginkirkko eli Pyhän Ristin kirkko, entinen fransiskaaniiluostarin kirkko, on hyvin suosittu käyntikohde. Se ikään kuin täyttää Rauman tarjonnan runsaudessa kaiken keskiajalle liikenevän tilan. Voi myös ajatella, että Rauman talouden nousukausi 1800-luvulla ja hienosti säi-

lynyt Vanha Rauma ovat jättäneet niin runsaasti ja näkyviä jälkiä, että muu keskiaika unohtuu ja uppoaa näkymättömiin.

Kirkko

Kirkkoinstituution varsinainen tehtävä ei ole markkinoida paikkakuntaa tai luoda sen imagoa, mutta kirkko tekee sitä joka tapauksessa. Monilla paikkakunnilla seurakunta on myös vahva identiteetin rakentaja. Erityisesti Ulvilassa kirkkorakennuksen merkitys on korostunut. Näen tähän ainakin kolme syytä. Ensinnäkin kirkkorakennuksen merkitys korostuu, koska se on paikkakunnan ainoa keskiajasta jäljelle jäänyt rakennus. Maininta tästä toistuu Ulvilaa esittelevissä teksteissä (Uvila/Nähtävyydet 2006): ”Uvilan kirkko on yksi koko maamme merkittävimmistä ja arvokkaimmista keskiaikaisista muistomerkeistä. Hyvässä kunnossa oleva kirkko on ainoa rakennus, joka on säilynyt ajalta jolloin Ulvila keskiajalla oli edellisen kerran kaupunki.”

Raumalla Pyhän Ristin kirkko niveltyy ja sulautuu osaksi Vanhaa Raumaa eikä korostu yksittäisenä rakennuksena niin voimakkaasti kuin Ulvilan kirkko. Ulvilassa kirkonseudun autiutta lisäsi 1950-luvulla loppuunsaatettu uusjako, joka hävitti tiheästi rakennetun Vanhankylän (Viertiö 2000: 79–86). Voi myös ajatella, että jyhkeä kirkko korostaa olemassaolollaan lähistöltä kadonneen keskiaikaisen kaupungin poissaoloa.

Kirkon merkitys ulvilalaisen maiseman keskeisenä elementtinä tulee esille myös *Uvila maisemassa* -kirjassa. Ulvilan kirkonseudun kulttuuriympäristön kehittämishankkeeseen 1990-luvun lopulla osallistivat Euroopan aluekehitysrahasto, Ulvilan kaupunki, Satakuntaliitto, Museovirasto, Satakunnan museo ja Ulvilan seurakunta. Kirja on hankkeen loppuraportti, joka keskittyy kirkon ja sen ympäristön historian ja nykytilanteen monipuoliseen selvittämiseen. Kirjan nimi *Uvila maisemassa* on paljastava, sillä lukija ei voi välttyä tulkinnalta, jonka mukaan kirkko on yhtä kuin Ulvila.

Toinen syy on, että Ulvilan kirkko restauroitiin vuosina 2004–2005 (Heinonen 2005). Kirkon restaurointi on aina suuri hanke, jota suunnitellaan vuosia ja jonka rahoittaminen on seurakunnalle ponnistus. Restauroinnin yhteydessä kirkkorakennuksesta yleensä keskustellaan paikkakunnalla tavanomaisesta enemmän, siitä julkaistaan muisteluja ja uutisia, pohditaan rakennuksen merkitystä ja restaurointitapaa. Restaurointi on myös poikkeustilanne, sillä kirkko on töiden ajaksi suljettu ja sisäänkäsyn estyminen edes tilapäisesti nostaa kirkon merkityksen esille.

Usein restaurointiin liittyy kirkkorakennusta käsittelevän julkaisun tekeminen. Ulvilassa sellainen oli kaikkiin koteihin jaettu vihkonen ”Meidän kirkko”, jossa kirkkorakennuksen restaurointia ja historiaa käsiteltiin monipuolisesti muistojen, tapahtumien ja esineistön kannalta. Julkaisussa kirkko on vahvasti ulvilalainen, ”meidän” menneisyytemme jälki, menneisyyden ja nykyisyyden yhteen sitova symboli ja osa menneisyyden tulkintaa.

Restaurointiin liittyi myös lokakuussa 2004 töiden yhteydessä tehty löytö, joka osoittautui Suomen suurimmaksi keskiaikaiseksi rahakätköksi, siis harvinaisen hienoksi jäljeksi menneisyydestä. Löytö nosti Ulvilan kirkon valtakunnalliseen julkisuuteen heti löydön yhteydessä ja uudelleen, kun se oli analysoitu Museovirastossa (esim. Tarkka-Tierala 2004). Keskustelu jatkui pohdintana siitä, saadaanko löytö esille Satakunnan Museoon Poriin (esim. Karhunkorpi 2005; Koivu 2005). Lopulta pieni osa rahoista ja löytöön kuuluvat tinakannu ja nahkapussi asetettiin pysyvästi esille Satakunnan Museon perusnäyttelyn keskiaikaisesta Ulvilasta kertovan osastoon (Ulvilan keskiaikainen... 2006). Myös Ulvilan kirkkoon saatiin näyte löydöstä, kun ensimmäisenä adventtina 3.12.2006 viisitoista kolikkoa asetettiin esille kirkon asehuoneen vitriiniin (Jokiranta 2006). Keskustelu sijaintipaikasta kuvastaa hyvin konkreettisen esineen läsnäololle annettua merkitystä. Kun menneisyyden jälki on artefakti, tulee sen omistuksesta ja sijainnista helposti emotionaalisesti ladattu kysymys. Meidän menneisyyteemme liittyvän esineen tulee olla meillä.

Kolmas syy kirkkorakennuksen korostettuun merkitykseen Ulvilassa on keskustelu kirkon ajoituksesta, mikä on pitänyt esillä kirkkorakennusta ja sen ikää. Ensimmäinen muutos ajoituksessa tapahtui jo 1920-luvulla, kun kirkon Juhani Rinteen vuoteen 1429 sijoittamasta ajoituksesta siirryttiin Iikka Kronqvistin ajoitukseen 1332. Seurakunta sai suunnittelemansa 500-vuotisjuhlan sijasta viettääkin 600-vuotisjuhlaa vuonna 1932 (Mäkinen 2004: 34–35). Kronqvistin ajoitus teki kivikirkosta jopa kaupunkioikeuksia vanhemman (kuva 4). Markus Hiekkasen uusi, vuosiin 1485–1495 tuoma ajoitus muutti kirkon ikää taas huomattavasti nuoremmaksi (Hiekkasen 2000: 34).

Uusi tutkimustulos ja sen herättämä keskustelu kirkon iästä kiinnittää ihmisten huomiota ja vaatii kiinnostuneita ottamaan asiaan kantaa. Hiekkasen esittämät ajatukset nykyistä kivikirkkoa edeltäneistä useista puukirkoista askarruttavat mieltä ja saa-

vat miettimään, millaisia kirkkoja paikalla on ollut ja millainen keskiaikaisen kaupungin ja kirkon suhde on ollut ennen kivikirkkoa.

Suhtautumistapa uuteen ajoitukseen vaihtelee. Seurakunnan nettisivuilla Hiekkasen ajoitus nähdään positiivisena ja iloisena asiana – meidän kirkkomme on kiinnostava tutkimusongelma:

Hiekkanen on onnistunut avaamaan uudelleen keskustelun Ulvilan kirkon varhaisvaiheista ja samalla herättämään kiinnostuksen sekä Ulvilan kaupungin että seurakunnan keskiaikaiseen historiaan, jotka toistaiseksi ovat varsin ohuesti tutkittuja. (Ulvilan kirkko 2006)

Keskiaikaisten kirkkojen tutkimus on ollut täynnä yllätyksiä, ja tulevaisuus näyttää yhtä valoisalta. (Mäkinen 2004: 37)

Kuva 4. ”V. 1332 Turun piispa Pentti antoi käsken kivikirkon rakentamisesta tälle paikalle.” Iikka Kronqvistin Ulvilan kirkolle antama ajoitus hakattiin kiveen ja kiinnitettiin Ulvilan kirkon portinpylväisiin vuonna 1958, Porin 400-vuotisjuhlan yhteydessä. Kuva Leena Valkeapää 2006.

Picture 4. ”In AD 1332 Bishop Pentti of Turku gave an order to construct a stone church onto this place.” The stone boards were attached to the entrance gate to the church yard in 1958, in connection with the 400th anniversary celebration of Pori town, noting Iikka Kronqvist’s view about the date of the church.

Kaupungin internet-sivuilla sen sijaan pidetään kiinni vanhasta ajoituksesta. Kyseessä on joko tietoinen kannanotto ajoituskeskusteluun tai passiivinen jäännös vanhemmasta tekstistä. Aktiivisesta uuden tuloksen vastustuksesta vihjaa se, että Ulvilan kaupungin uusituilla sivuilla ajoitus 1332 on nostettu aikaisempaa selvemmin esille (Ulvila Nähtävyydet 2006b). Samankaltaista kirkon ajoituksen horjuvuutta on nähtävissä Raumalla, jossa nykyisen Pyhän Ristin kirkon ajoitus seikkailee 1400-luvun alkupuolen ja vuoden 1512 välillä (Rauman seudun... 2006: 10; Pyhän ristin... 2006; Rauman seurakunta/Historiaa 2006).

Mutta miksi Pyhän Ristin kirkko Raumalla ei tunnu nousevan niin korostuneesti esille kuin Ulvilan kirkko Ulvilassa? Pyhän Ristin kirkko on hyvin säilynyt, siellä on hienot seinämaalaukset ja esineistö sekä kiinnostava historia fransiskaaniuostarin kirkkona. Selitys on todennäköisesti jo edellä mainitsemani runsauden pula – Raumalla huomio jakaantuu monen rakennetun kohteen kesken.

Toinen selitys saattaa löytyä Satakunnan herätysliikkeiden historiasta ja rukoilevaisuudesta, jonka juuret voidaan erään käsityksen mukaan johtaa suoraan keskiaikaan ja fransiskaaneihin. Ajatuskulku on seuraava: keskiajalla Raumalla sijainnut fransiskaani luostari säteili vaikutustaan Satakuntaan. Kun luostari reformaation myötä lakkautettiin, kulkivat kansan kunnioittamat munkit maaseudulla ja jatkoivat katolista uskonharjoitustaan. Kansanuskoon ja uskonelämän muotoihin jäi siten vaikutteita suoraan fransiskaaneilta. Tästä hengellisyydestä ja henkilökohtaisen hartauselämän muodoista kehittyi 1700-luvulla paikkakunnilla voimakkaasti vaikuttanut ja edelleen vaikuttava rukoilevaisuus (Huhtala 1981: 46, 167–168).

Katkeamattoman ketjun keskiajasta nykypäiviin voi nähdä Rauman historiaa 1930- ja 40-luvuilla tutkineen Aina Lähteenojan (1946: 217) tavoin vaikkapa alueen ihmisten mielenlaadussa: ”Ei siis ole mitään ihmeellistä siinä, että hänen [Fransiskus Assisilaisen] perustamansa munkkikunnan henkinen vaikutus esimerkiksi Rauman seudulla on uhmannut vuosisatojen luomia välimatkoja ja sielullista kulumista ja että vielä puolen vuosituhannen perästä aito raumalainen hurskaus ja mielenlaatu kuvastaa yksinkertaisuuden, vilpittömyyden ja mystillisen, hiljaisen jumalyhteyden välittömyyttä ja siihen perustuvaa sisäistä sopuisuutta ja rauhaa.”

Oli fransiskaaniin ja rukoilevaisten yhteyden historiallisuudesta mitä mieltä tahansa, vaikuttaa käsitys joka tapauksessa osana Ulvilan ja Rauman

Kuva 5. Kuvanveistäjä Jussi Vikaisen veistämä Fransiskus Assisilaista esittävä patsas Rauman Pyhän Ristin kirkon edustalla. Kuva Leena Valkeapää 2006.

Picture 5. The statue of St. Francis of Assisi in front of the Church of the Holy Cross in Rauma was made by the sculptor Jussi Vikainen in 1973.

historiakulttuurissa. Näkemys fransiskaaneista ja rukoilevaisista saa myös ajattelemaan, että paikallisseurakunnalle sidos menneeseen voi tietysti olla jokin muikin kuin kirkkorakennus, esine tai paikka. Sidoksen voi olla rukoilevaisuuden perinne ja millaisiksi sen juuret hahmotetaan. Käytännössä tämä saattaisi näkyä siten, ettei kirkkoa koeta ensisijaisesti rakennuksen historian merkittävyyden kannalta vaan henkilökohtaisen hartauselämän toteutumisen juhlallisimpana paikkana.

Raumalla fransiskaaniin merkitystä nostetaan esille teksteissä korostamalla nykyisen kaupungin kirkon luostarialkuperää ja viittaamalla jatkuvasti Fransiskus Assisilaiseen. Hänet on myös tuotu konkreettisesti nähtäväksi. Rauman seurakunnan kirkon yhteyteen vuonna 1974 pystyttämä fransiskaani patsas (kuva 5) toistuu edelleen seurakunnan julkaisemissa korteissa (Knapas 1990: 16). Fransiskaanit tuovat paikallisuuteen erityisyyttä, muista poikkeavaa menneisyyttä.

Menneisyyden politiikkaa

Entä miksi keskiaikaa niin mielellään hyödynnetään luotaessa julkista kuvaa paikkakuntaan tutustuvalla kävijällä? Miksi ehdotetaan omaksuttavaksi tietynlaista menneisyyttä? Näen siihen ainakin kolme toisiinsa liittyvää syytä: näkyvyys, kiinnostavuus ja sopivuus.

Keskiaika on näkyvää – voidaan puhua myös mediaseksikkyydestä ja valokuvauksellisuudesta. Sana keskiaika saa tiedotusvälineet uutisoimaan ja ihmiset kiinnittämään uutiseen huomiota. Visuaalisuus nousee tärkeään asemaan, sillä keskiaikajuhlat tarjoavat värikkyydessään ja karnevaalimaisuudessaan medialle näyttävän ja hauskan jutunaiheen, valopilkun huonojen uutisten vuohon. Myös keskiaikainen kirkko osuu kuvattavaksi oikeastaan useammin kuin lehtijuttujen aiheet vaatisivat.² Ulvilalle keskiaika on se menneisyyteen liittyvä aihe, jolla päästään läpi alueen valtalehdessä Satakunnan Kansassa ja valtakunnallisessa mediassa. ”Keskiaikainen uutinen” eli rahalöytö vuonna 2004 oli onnenpotku Ulvilalle, jonka nimi nousi aarteen myötä moneen kertaan valtakunnallisen uutiskynnyksen yli. Löytö hyödynnettiin nopeasti Ulvilan kaupungin markkinoinnissa.

Keskiaika on myös myönteisellä tavalla kiinnostava ja mielikuvitusta kiihottava aikakausi. Esimerkiksi Ulvilan rahalöydön ympärille kehittyi 1300-luvun merirosvoihin eli vitaaliveljiin liittyneitä selityksiä (esim. Karhunkorpi 2005). Keskiajan maine on tällä herkellä myönteinen, ja meille onkin jo jonkin aikaa opetettu, että keskiaika ei ollut pimeä vaan värikäs ja aistillinen, verevä ja harras yhtä aikaa. Mielikuvan mukaan se oli yhteisöllinen ja kansainvälinen aikakausi ja aikakausi, jolloin ihmisillä oli aikaa. Keskiaika on siten helposti kaikkea sitä, mitä nykyinen markkinatalousaika ei ole (Aronsson 2004: 252; Valkeapää 2004: 254–255).

Ennen kaikkea keskiaika on niin kaukana, että siitä voi rauhassa tehdä oman tulkintansa ja poimia itselleen sopivat asiat, esiintyä keskiaikajuhlissa ritarina tai linnanneiton ja unohtaa tietonsa rutosta, lapsivuodekuolleisuudesta ja alhaisesta eliniänodotteesta. Meillä Suomessa tämä piirre ehkä korostuu. Keskiaikakulttuuri on kaikkialla konstruoitua, mutta meillä se on sitä vielä enemmän, jos vertaamme tilannetta vaikka Baltiaan ja Keski-Eurooppaan. Suomessa fyysisen ympäristön jatkuvuus tai säilyneet kirjalliset lähteet ja taideteokset eivät juuri aseta reunaehtoja tulkinnoille ja mielikuviin vaikuttavat voimakkaasti populaarikulttuurin ylikansalliset mallit.

Kaupungin historiaan liitettynä mielikuva keskiajasta tuo paikkakunnalle positiivista menneisyyttä, jännittävyyttä, syvyyttä ja kiinnostavuutta. Keskiaika sopii hyvin materiaaliksi paikkakunnan imagonrakennukseen. Varsinkin Suomessa keskiaikaan ulottuvan kaupunkistatuksen harvinaisuus kannattaa käyttää hyödyksi.

Ulvilassa ja Raumalla keskiaikaa käytetään tukemaan kaupungin strategiaa. Tämä näkyy siten, että kaupunkien kotisivuilla mainitaan keskiajasta ja ylipäätään menneisyydestä asioita, jotka sopivat niiden kirjattuun strategiaan. Ulvilassa strategiaan kuuluu yritystoiminnan ja kansainvälisen kaupankäynnin painottaminen ja sen perinteen näkeminen keskiajassa. Raumalla strategiassa painotetaan kansainvälisyyttä ja merenkulun perinnettä. Keskiaikaa käytetään siten nykyisyyden tukemiseen. Ulvilan kaupunki ei liitä menneisyyttään esimerkiksi merenkulkuun vaikka se oli sille keskiajalla ratkaisevan tärkeä asia (Ulvilan kaupungin strategia 2002–2010: 2006; Rauman kaupungin visio ja strategia 2012: 2006).

Keskiaika on edelleen sopivaksi ja poliittisesti korrektiksi koettu menneisyys. Painottamalla keskiaikaa voidaan ohittaa nykyhetkessä vaikuttavat, 1800-luvun lopulta asti rakentuneet puolueet ja työmarkkinajärjestöt, niitähän ei keskiajalla ollut olemassa. Samalla ohitetaan oman paikkakunnan hankalat vaiheet. Keskiajasta kaikki voivat olla kiinnostuneita ilman jäsenkirjaa ja poliittista kantaa, ottaa sen omakseen ja soveltaa sitä haluamallaan tavalla. Epäilen, että tämä on tilanne Ulvilassa. Näennäisessä epäpoliittisuudessaan keskiajan käyttö on nimenomaan menneisyyden käytön politiikkaa.

Varsinkin Ulvilan kaupungin internet-sivujen menneisyyttä pikakelauksella käsittelevät tekstit luovat vaikutelman, että kaupunki sanoutuu irti ikävästä ”kaupungittomasta” välivaiheestaan. Tilanne on ristiriitainen, koska yhtäältä korostetaan jatkuvuutta ja esiinnyttään vanhan kaupunkistatuksen perijänä, toisaalta katkaistaan jatkuvuus hyppäämällä yli monien vuosisatojen.

Keskiajan korostaminen Ulvilan menneisyytenä voimistui, kun Ulvila otti käyttöön kaupunki-nimityksen. Kyseessä on tietoinen linjavalinta. Kulttuurisihteerin mukaan: ”Kysymys on kaupungin imagon luomisesta tai kehittämisestä, ja kaupunki-nimityksen ottaminen uudelleen käyttöön, näyttävät juhllaisuudet ja mediajulkisuus sekä kiinnostavaksi koettu keskiaikateema tukevat kaikki toisiaan ja imagollista profiloitumista” (Toikka-Haldin 2006).

Ulvilalaisuudeksi yritetään tuottaa vanhan kaupungin identiteettiä puhumalla keskiaikaisesta perinteestä ja käyttäen menneisyydestä tulkintaa,

joka perustuu tiedolle 1300–1500-luvuille sijoittuneesta kaupunkivaiheesta. Mutta mitä tarkoittaa, jos kaupungin taholta jatkettavaksi perinteeksi valitaan tietoisesti keskiaika? Perinteen ammenuksen kohteenahan ei ole todellinen, kerran eletty ajanjakso, keskiaika, vaan mielikuva siitä. Ja kun valitaan keskiaika, jääkö silloin jotain pois? Entä syntyykö perinne, kun vain käytetään sanaa ”perinne”?

Mielestäni ainakin Ulvilan tapauksessa julkisesta menneisyyskuvasta suljetaan pois sekä syvä ja monivahainen agraarinen menneisyys että työväenluokkainen teollinen menneisyys. Epäilen, että maataloutta ei pidetä sopivana menneisyytenä ja imagona nykyiselle kaupungille ja siksi koko pitkä vaihe ”tavallisena” pitäjänä hypätään yli. Kaupunkistatukseen arvon korostamisen yhteydessä unohtuu, että maaseutupitäjissä työn ja tapojen, luonnonolosuhteiden, käytännön vaatimusten ja näyttämisentarpeen yhteisvaikutuksen hioma toimintakulttuuri oli vähintään yhtä monimutkaista ja hienosyistä kulttuuria kuin kaupungeissakin. Se vain pitäisi tuoda esille. Ulvilan tapauksessa näkyy mielestäni kuvitelun kaupunkikulttuurin arvostus maaseutukulttuuria parempana tai sopivampana menneisyytenä.

Entä tuoko lojistumisen ja sen paikkakunnalla aiheuttamien muutosten tarkempi kuvaaminen esille liian vaikeita asioita, puoluepoliittisia ristiriitoja, epätasa-arvoa ja juurettomuutta? Joka tapauksessa nykyisen yritystoiminnan yhdistäminen keskiaikaiseen perinteeseen vaikuttaa ontuvalta. Uskottavamman kuvan paikkakunnan vahvasta yrittäjyydestä antaisi sen voimakkaampi sitominen 1800-lukuun eli ensimmäiseen todelliseen teollistumisen vaiheeseen Suomessa ja koko maailmassa.

Ulvilan seurakunnalla on kiistämättömän pitkä toiminnan perinne ja kauas ulottuva menneisyys. Jumalanpalveluksia on paikkakunnalla vietetty jossakin muodossa jo yli 700 vuotta. Historiakulttuuri liittyy kirkkorakennuksen lisäksi mitä suurimmassa määrin käytäntöihin. Ulvilan kaupunki voisi aivan hyvin ajatella katkeamattomaksi jatkumukseen paikkakunnan omien asioiden hoitamisen. Ensimmäinen varma tieto ulvilalaisten pitäjänkokouksesta on vuodelta 1344, siis ajalta ennen kaupunkioikeuksia (Lehtinen 1967: 46). Näin katkeamaton perinne liittyy sillakin käytäntöihin eli Ulvilan alueen hallinnon kokouksiin, oli niiden järjestäytymisen muoto ja nimitys sitten raati, pitäjänkokous, kunnanhallitus tai kaupunginvaltuusto. Ulvilan nykyisen kaupungin ei silloin tarvitsisi niin tiukasti tarrautua kaukaiseen kaupunkimenneisyyteensä ja kaupunki-nimeen, vaan se voisi seurakunnan tavoin tarkastella levollisena koko historiaansa, myös sen myrskyjä ja murreksia.

Alaviitteet

1. Tutkimus kuuluu osana professori Maunu Häyrysen johtamaan projektiin *Politics of past – the post-war reinterpretation of Finnish heritage* (2004–2006), jota rahoittaa Emil Aaltosen Säätiö.
2. Vuoden 2005 aikana Satakunnan Kansa uutisoi Ulvilan menneisyyteen liittyvistä aiheista seurantani mukaan 21 kertaa. Artikkeleista 11 käsitteli keskiaikaa. Raumalla ilmestynyt Länsi-Suomi käsitteli Ulvilan menneisyyttä vain kaksi kertaa, ja molemmat tekstit koskivat Ulvilan rahalöytöä.

Lähteet

- Aalto, Tiina (2006). Pitsien kaupunki, Rauman vetovoima on vuosisatojen käsityöperinteessä. *Helsingin Sanomat* 21.7.2006.
- Rauman seudun matkailutoimisto (2006). *Ajan jäljet Rauman seudulla* –esite.
- Aronsson, Peter (2004). *Historiebruk – att använda det förlutna*. Studentlitteratur, Lund.
- Haggrén, Georg (2004). Liikistö – Ulvilan linna? *SKAS* 4, 24–33.
- Heino, Ulla (2002). *Rauma, idylliä ja tebokkuutta 1875–2000*. Kehityksen kirjapaino, Pori.
- Heinonen, Anne (2005). Ulvilan kirkon valoisampi ilme, Yksityiskohdat arvossaan Ulvilan kirkon remontissa. *Satakunnan Kansa* 30.5.2005.
- Hiekkanen, Markus (2000). Ulvilan kirkon ikä. *Sarka* 2000, 20–39.
- Hiekkanen, Markus (2003). *Suomen kivikirkot keskiajalla*. Otava, Helsinki.
- Historiaa nykypäivässä (2006). Rauman seurakunta. 5.5.2006, <http://rauma.seurakunta.net/?sid=27>
- Huhtala, Heikki (1981). *Seurakunta on elänyt ja uskonut. Ulvilalaista kristillisyyttä 750 vuoden aikana*. Ulvilan seurakunta, Satakunnan kirjatollisuus oy, Pori.
- Innamaa, Kerttu (1968). Suur-Ulvilan historia 2. Porin mlk, Ulvila, Kullaa, Nakkila.
- Jalonen, Kai, Lehmuskallio, Pekka, Urhonen, Esa & Halmeenmäki, Hannu (1991). Rauma.
- Jokipii, Mauno (1974). *Satakunnan historia IV. Satakunnan talouselämä uuden ajan alusta isoonvibaan*. Satakunnan Maakuntaliitto r.y, Pori.
- Jäkärä, Tiina (2003). Paluu Ulvilan Liikistöön – uusien tutkimusten satoa. *SKAS* 2, 28–33.
- Jäkärä, Tiina (2006). Suomen varhaista keskiaikaa – Ulvilan Liikistön uudet tutkimukset. Esitelmä Dies Mediaevalis 2006 -seminaarissa 13.10.2006.
- Karhunkorpi, Marjaana (2005). Hän löysi aarteen. *Länsi-Suomi* 1.5.2005.
- Ketola, Mikko (2004). Isonkyrön vanhan kirkon ikä puhuttaa jatkuvasti. *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja* 94, 161–163.
- Knapas, Marja Terttu (1990). Pyhän Ristin kirkko. Teoksessa Hyvönen, Heikki & Knapas, Marja Terttu (toim.) *Rauman kirkot. Suomen kirkot – Finlands kyrkor* 16, 16–45. Museovirasto.
- Knuutila, Jyrki (2000). Pyhä Olavi Hämeessä ja Satakunnassa. Teoksessa Linder, Marja-Liisa, Saloniemi, Marjo-Riitta &

- Krötzl, Christian (toim.) *Ristin ja Olavin kansaa, Keskiajan usko ja kirkko Hämeessä ja Satakunnassa*, 143–151. Tampereen museoiden julkaisuja 55. Tampereen museot.
- Koivu, Maria (2005). Ulvilan kätkö Suomen suurin keskiaikainen raha-aarre. Kätköä ympäröineet luut tutkitaan keväällä. *Satakunnan Kansa* 28.2.2005.
- Lehmuskallio, Pekka & Tanhuanpää, Asko (2001). *Rikas rakas Vanha Rauma*. WestPoint, Rauma.
- Lehtinen, Erkki (1967). Ulvila keskiaikana. Teoksessa Suur-Uvilan historia I. Porin mlk, Ulvila, Kullaa, Nakkila.
- Lähteenoja, Aina (1932). *Rauman kaupungin historia II. Rauma 1600–1721*. Oy Länsi-Suomen kirjapaino, Rauma.
- Lähteenoja, Aina (1935). *Rauman kaupungin historia III. Rauma 1721–1809*. Oy Länsi-Suomen kirjapaino, Rauma.
- Lähteenoja, Aina (1939). *Rauman kaupungin historia IV. Rauma 1809–1917*. Oy Länsi-Suomen kirjapaino, Rauma.
- Lähteenoja, Aina (1946). *Rauman kaupungin historia I. Rauma vuoteen 1600*. Oy Länsi-Suomen kirjapaino, Rauma.
- Mäkinen, Katariina (2004). Kirkon kolme ajoitusta. Teoksessa *Meidän kirkko*. Ulvilan seurakunta. Kehitys, Pori, 34–37.
- Rauma/Historiaa (2006). Rauman kaupunki, Rauma-info. 29.3.2006, <http://www.rauma.fi/info/historiaa/htm>
- Rauma – kimaltelevan meren, maailmankulttuurin, modernin teollisuuden ja koulutuksen kaupunki (2006). Rauman kaupunki, Rauma-info. 29.3.2006, <http://www.rauma.fi/info/default.htm>
- Rauman pitsi (2006). Rauman kaupunki, palvelut. 4.5.2006, http://www.rauma.fi/markkailu/nahtavydyet/rauma_pitsi.htm
- Rauma sai uuden kuvateoksen (2006). Rauman kaupunki, ajankohtaista. 25.4.2006, <http://www.rauma.fi/ajankoh- taiset/Kuvateoksen%20julkistaminen.htm>
- Rauman kaupungin visio ja strategia 2012 (2006). Rauman kaupunki, ajankohtaista. 6.4.2006, <http://rauma.fi/ajan- kohtaiset/paastrategiat.pdf>
- Pyhän Ristin kirkko (2006). Rauman seutu, vierailukohteet. 7.6.2006, <http://www.rsk.fi/index.php?352>
- Salmi, Hannu (2001). Menneisyyskokemuksista hyödykkeisiin – historiakulttuurin muodot. Teoksessa Kalela, Jorma & Lindroos, Ilari (toim.) *Jokapäiväinen historia*, 134–149. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Salminen, Tapio (2000). Karttojen kertomaa. Ulvilan kirkonseudun historiallisen kartoja-aineiston inventointi ja analyysi. Teoksessa Viertiö, Sari (toim.) *Ulvila maisemassa*, 18–51. Ulvilan kaupunki, Satakuntaliitto. Hämeen Kirjapaino, Tampere.
- Sivula, Anna (2002). Kulttuuriperinnön tutkimus – mahdollisuus soveltavaan historiaan? Teoksessa Heinonen, Meri et al. (toim.) *Dialogus – historian taito. Juhlakirja Matti Männikölle hänen täyttäessään 65 vuotta 5. joulukuuta 2002*. Kirja-Aurora, Turku.
- Sivula, Anna (2006). Kysymyksiä ja voimaviivoja, Marc Blochin historiantutkimuksellisen tuotannon metodologian perintö. Turun yliopiston julkaisuja C, Scripta linguæ fennicæ edita. Turun yliopisto, Turku.
- Sivula, Anna (2006b). Henkiset ja aineelliset todisteet ihmisen toiminnasta ennen ja nyt – mistä puhumme kun puhumme kulttuuriperinnöstä? Julkaisematon artikkelin käsikirjoitus.
- Suvanto, Seppo (1973). *Satakunnan historia III. Keski aika*. Satakunnan Maakuntaliitto r.y. Satakunnan Kirjateollisuus Oy Offset.
- Tarkka-Tierala, Hannele (2004). Ulvilan kirkon aarrepussi avattiin perjantaina. *Helsingin Sanomat* 30.10.2004.
- Toikka-Haldin, Hilpi (2005). Lukijalle. *Uvilan kotiseutulehti* 31, 3.
- Ulvila: elämää, elämyksiä, elinvoimaa (2005). Ulvilan kaupungin esite. Finepress Oy.
- Ulvila/Kulttuuripalvelut (2006). Ulvilan kaupunki. 20.3.2006, <http://www.ulvila.fi/ulvila.asp?lang=fi&menu=%7B... url=kulttuuri/kulttuuripalvelut.xml>
- Ulvila/Matkailuinfo (2006). Ulvilan kaupunki. 20.3.2006, http://www.ulvila.fi/ulvila.asp?lang=fi&url_MatkailuInfo.xml
- Ulvila/Nähtävyydet (2006). Ulvilan kaupunki, kulttuuri. 20.3.2006, <http://www.ulvila.fi/ulvila.asp?lang=fi&url=nahtavydyet.xml>
- Ulvila/Nähtävyydet (2006b). Ulvilan kaupunki. 2.5.2006, <http://www.ulvila.fi/ulvila.asp?lang=fi&url=nahtavydyet.xml>
- Ulvila/Tiivistelmä Ulvilan historiasta (2006). Ulvilan kaupunki. 20.3.2006, <http://www.ulvila.fi/ulvila.asp?lang=fi&url=ulvilanhistoria.xml>
- Uvilainfo (2006). Ulvilan kaupunki. 28.3.2006, <http://www.ulvila.fi/ulvila.asp?lang=fi&url=&menu=>
- Ulvila pähkinänkuoressa (2006). Ulvilan kaupunki. 20.3.2006, <http://www.ulvila.fi/ulvila.asp?lang=fi&url=ulvilapahkinankuoressa.xml>
- Uvilan historia lyhyesti (2006). Ulvilan kaupunki. 20.3.2006, <http://www.ulvila.fi/ulvila.asp?lang=fi&url=ulvilanhistori alyhyesti.xml>
- Uvilan kaupungin strategia 2002–2010 (2006). Ulvilan kaupunki, strategia- ja toimintaosa, analyysiosa. 22.3.2006, [http://ulvila.fi/asiakirjat/pub%7B\[...\]}](http://ulvila.fi/asiakirjat/pub%7B[...]})
- Uvilan keskiaikainen rahakätkö esille Satakunnan Museoon (2006). Satakunnan Museo, kuukauden esine. 22.6.2006, <http://www.pori.fi/smu/rahatmuseoon06.html>
- Uvilan kirkko (2006). Ulvilan kaupunki. 5.5.2006, <http://www.evl.fi/srk/ulvila/>
- Uvilan ”ystäväkirja” (2006). Ulvilan kaupunki. 28.3.2006, <http://www.ulvila.fi/ulvila.asp?lang=fi&menu=%>
- Valkeapää, Leena (2000). Pitäjänkirkosta kansallismonumentiksi. Suomen keskiaikaisten kivikirkkojen restaurointi ja sen tausta vuosina 1870–1920. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* 108. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Valkeapää, Leena (2004). Historiakulttuurinen keskiaika. Tiedon ja mielikuvituksen liitto. Teoksessa Heinonen, Yrjö, Kirstinä, Leena & Kovala, Urpo (toim.) *Ilmaisun murrokset vuosituhannen vaihteessa suomalaisessa kulttuurissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1018. SKS, Helsinki.
- Viertiö, Sari (2000). Keski aika maassa ja maisemassa. Teoksessa Viertiö, Sari (toim.) *Ulvila maisemassa*, 9–16. Ulvilan kaupunki, Satakuntaliitto. Hämeen Kirjapaino, Tampere.
- Viertiö, Sari (2000). Rakennettu maisema. Teoksessa Viertiö, Sari (toim.) *Ulvila maisemassa*, 77–120. Ulvilan kaupunki, Satakuntaliitto. Hämeen Kirjapaino, Tampere.
- Tiedonannot:*
- Aalto, Kimmo, matkailuasiamies, Ulvila. Puhelinkeskustelu 15.11.2006.
- Jokiranta, Esko, suntio, Ulvila. Puhelinkeskustelu 7.12.2006.
- Ruohomäki, Marja-Terttu, matkaopas, Ulvila. Sähköposti 9.5.2006, 24.5.2006.
- Toikka-Haldin, Hilpi, kulttuurisihteeri, Ulvila. Sähköposti 3.11.2006.